

SVETI DUJE - ZAŠTITNIK SPLITA

BRANISLAVA VOJNOVIĆ

Etnografski muzej
58000 Split, Iza lože 1

UDK 398.33(497.13 Split)

Stručni članak
Primljeno 27.I.1992.

Od ranog srednjeg vijeka do danas Sv. Dujam poznat je kao zaštitnik grada Splita kojemu se godišnjom proslavom iskazuje posebna počast. Autorica navodi njegovo mitološko podrijetlo, arheološke i povijesne izvore, likovne interpretacije, izvedena nazivlja i toponime, te povijesni prikaz proslava njegova blagdana. Izdvajaju se dva glavna momenta blagdana Sudamje; liturgijska svečanost i trgovački sajam. Foklorni i trgovački sadržaji sajma dosad su se znanstveno obrađivali (Božić - Bužančić, 1983 i Vujnović, 1989), pa se ovdje naglašava vjerski aspekt svečanosti shvaćen kao neodvojivi dio pučke kulture. Polazeći od sakralnog i profanog značenja titulara i proslave njegova blagdana 1991. godine, zaključno se pokušavaju prikazati uzroci nagle promjene u odnosu splitske sredine prema svome svecu zaštitniku.

Štovanje splitskog patrona Sv. Dujma (latinski: Domnius, hrvatski: Dujam, Duje), kao i povijest splitske i salonitanske crkve, povezani su s počecima kršćanstva u rimskoj provinciji Dalmaciji. Po splitskoj legendi Sv. Duje se, pod utjecajem propovijedanja apostola Petra u Siriji, obratio na kršćanstvo u 1 st., da bi se potom krstio u Antiohiji. Kao apostolski pratilac dolazi u Rim, otuda je upućen propovijedati preko Jadranskoga mora. Tako Dujam stiže u Salonu, u kojoj utemeljuje crkvenu zajednicu i mnoge upućuje na kršćansku vjeru. U jednom od progona kršćana, po nalogu gradskog upravitelja Maurelija, ubijen je odrublivanjem glave (Grgić, 1979).

Legenda o Sv. Dujmu s vremenom postaje "povijesna istina" na kojoj se temelji autoritet splitske crkve. Crkveni sabor u Splitu 925. godine zaključuje da crkva i grad u kojemu počivaju moći Sv. Dujma, učenika Sv. Petra Apostola, ima primat nad svim crkvama ove provincije, te da joj zakonito pripada ime metropole nad svim biskupijama (Novak, 1957). Tek u 19. st., kad se ovaj problem znanstveno istražuje, pronalazi se dio nadgrobne ploče Sv. Dujma, te dolazi do razdvajanja mitološke i povijesne interpretacije. Suprotstavljajući se staroj tradiciji splitske crkve, arheolog don Frane Bulić dokazuje da je biskup Dujam živio potkraj 3. i početkom 4. st., te da je bio suvremenik cara Dioklecijana. Novija arheološka istraživanja potvrđuju da je u jednom od progona kršćana, točnije 10. travnja 304. godine, pogubljeno nekoliko vjernika i tadašnji čelnik kršćanske zajednice, biskup Domnio (Marin, 1988). Njihovi gobovi postaju žarišta oko kojih se razvija vjerska praksa i krakteristično štovanje mučenika. Tako oko groba Domnija, na današnjem lokalitetu Manastirine u Solinu, nastaje veliko kršćansko groblje s crkvama. Kosti Sv. Dujma prenesene su iz Salone u mauzolej cara Doklecijana u Splitu vjerojatno u 7. st., dok su u Rim odnesene samo njegove relikvije.¹

Hram Sv. Dujma s moćima sveca spominje Konstantin Porfirogenet u 10. stoljeću. Naglašava da je poganski mauzolej pretvoren u kršćansku crkvu Uznesenja Marijina, ali da se u običnom govoru crkva naziva hramom Sv. Dujma. Toma Arhidakon u svojoj kronici (13.st.) opisuje prijenos kostiju mučenika Sv. Dujma i Staša iz Salone u Split, u vrijeme prvog splitskog biskupa Ivana Ravenjanina. Također spominje da su prebacivanjem ovih relikvija prošla sva prava stare salonitanske nadbiskupije u njeno novo sjedište - Split (Novak, 1957).

Brojni likovni prikazi Sv. Dumna, kao i učestali toponimi i svetačko nazivlje, govore nam o nekoj vrsti popularnosti ovoga sveca na splitskom području, te o rasprostranjenosti njegova utjecaja u drugim krajevima Jadranskoga primorja.

Lik Sv. Dujma ikonografski se prikazuje kao tip zrelog muškarca u biskupskoj odori s karakterističnom kapom, a ponekad s palmom (zank pobjede) i prvostolničkim križem u ruci (Grgić, 1979). Najstariji likovni prikaz splitskog patrona je iz 6. st., na mozaiku u krstionici bazilike Sv. Ivana Lateranskog u Rimu. tu je predstavljen u biskupskom ornatu s knjigom u ruci, među ostalim dalmatinskim i istarskim mučenicima. Romanički su prikazi sveca na izvanrednim korskim sjedalima splitske katedrale, zatim na reljefu majstora Ota, uzidanom na njenom zvoniku, na drvenom polikromiranom reljefu iz crkvice Sv. Luke u Velom Varošu i na kamenom reljefu pročelja sustjepanske crkve u Splitu. Lik Sv. Duje javlja se u različitim varijantama i na splitskom srednjovjekovnom novcu. U gotičkom su stilu njegovi prikazi na drvenom reljefnom poliptihu trogirskih benediktinki, u iluminiranom misalu vojvode Vukčića Hrvatinića, na poliptihu majstora "dalmatinske slikarske škole", na poliptihu iz riznice splitske katedrale i na onom iz crkvice Sv. Jere u Splitu. Najznačajniji kiparski prikaz quattrocenta je njegov ležeći lik na bočnom oltaru splitske katedrale, rad lombardijskog kipara Bonina iz Milana. Za kasni srednji vijek karakteristični su i njegovi prikazi u zlatarstvu. Prvi put se ovaj svetac javlja s modelom grada Splita 1549. god., na poliptihu venecijanskog slikara Girolama da Santacrocea. U 17. st. Matej Ponzoni Pončun slika lik Dujma u ekstatičnoj pozi, a manje nadaren Pietro Ferrari radi u koru splitske katedrale prizore iz svečeva života. U razdoblju baroka Sv. Dujam je često prikazivan na oltarskim palama: u crkvicama Gospe od Spinuta i Gospe od Soca u Splitu, u župnoj crkvi u Kaštel Gomilici, u franjevačkom samostanu na Pašmanu i u crkvi hvarskih benediktinki. Ovdje valja spomenuti i njegov lik na baroknom slikanom triptihu u trogirskih benediktinki. Glavno djelo iz ovoga doba je veliki mramorni svečev oltar izrađen za splitsku katedralu po nacrtu venecijanskog slikara Giovannija Marie Morlaitera, svečano posvećen 1770. godine. Pregledu likovnih prikaza splitskog patrona valja dodati i onaj na koricama matrikule bratovštine Sv. Dujma iz 17. st., na kojemu se pod svečevim likom proteže panorama grada. Sv. Dujam ponovno postaje učestalom temom u suvremenoj hrvatskoj umjetnosti. Slika ga Jozo Kljaković 1929. god. na freskama župne crkve u Vranjicu, Vjekoslav Parać 1937. god. u župnoj crkvi u Klisu, a Ivan Dulčić radi 1969. god. mozaik u nadbiskupskoj kapeli u Splitu.² Plakat namijenjen proslavi Sudamje 1991. god. izradio je Matko Trebotić, a u reklamne je svrhe korišten i prikaz Sv. Duje kojega je naslikao Josip Botteri Dini.

Srednjovjekovni grad Split podiže i posvećuje monumentalni zvonik Sv. Duje uz katedralu kao izraz najvećega poštivanja svoga svetog zaštitnika. Splitska stolna crkva zapravo je posvećena Bogorodici, ali se popularno sve od svog osnutka nazivala crkvom Sv. Duje, kao što je i zvonik oduvijek bio poznat pod istim nazivom. Gradnja zvonika započeta je u 13. st., u doba pune autonomije grada ali je prema kasnijim novčanim mogućnostima izgradnja trajala sve do 16. st., da bi se potkraj prošloga i početkom ovoga znatno restaurirala. Zbog toga zvonik nije izveden ni sačuvan u izvornom arhitektonskom stilu. Projektiran je u duhu prijelaza romaničkoga stila u gotički, dok je renesansu naviještao nekadašnji završni šesti kat, koji je u radikalnoj restauraciji zamijenjen današnjim u romaničkom stilu, poput ostalih katova zvonika (Kečkemet, 1963).

Izvorni oblik imena splitskoga patrona, prema ulomku nadgrobna natpisa iz Manastirina, je latinski *Domnio-nis*, u značenju gospodar ili gospodin. Ime *Domnio* ili *Domnius* već se u 11. st. javlja u hrvatskom obliku kao *Dujam*. Od njega nastaje hipokoristik *Duje*, što je u Splitu veoma često pučko ime od kojega se dalje izvode imena, nadimci ili prezimena. Naziv za blagdan i sajam Sv. Dujma je *Sudamja*, po obliku toponim i naziv nastao sljedećim jezičnim promjenama: prema Sv. Dujam, svetkovina *Sut - Dujma*, *Sudujma*, *Sudajma* i konačno *Sudamja*.

Ime Sv. Duje nose mnoge crkve i lokaliteti, ne samo u Splitu i Solinu već i na oblama Jadrana, što potvrđuje njegovo štovanje na spomenutom području. Prema srednjovjekovnom statutu južni se dio Dioklecijanove palače naziva "četvrti Sv. Dujma", a središnji Peristil je *Trg Sv. Dujma* i kasnije *Plokata Sv. Dujma*. Stari naziv za jugoistočni dio splitskog pristaništa bio je *Pristan Sv. Duje* ili *Gat Sv. Duje*. Do sjevernih vrata Dioklecijanove palače nalazila se kapela Sv. Duje sve do 11. st. kad je počela gradnja benediktinskog samostana. Crkva Sv. Dujma spominje se u 12. st. na južnim padinama Marjana, uz izvor žive vode, na predjelu *Dujmovica*, danas poznatijem kao *Vila Dalmacija*.

Položaj do Manastirina Solinjani nazivaju "kod Sv. Duje", prema obližnjoj crkvi toga imena podignutoj potkraj 17. stoljeća. Toponim *Dujmovača* (danas sjeverni dio Splita) upućuje na legendu po kojoj su djeca prenoseći kosti Sv. Dujma i Staša zastala žedna na putu, pa je na tom mjestu provrila voda. Od tada se izvor zove *Vodom blaženog Dujma*, a predjel *Dujmovača*. Tu je sagrađena crkva, ali se do danas sačuvala samo ona kasnija iz sredine 18. stoljeća. Prema istoj predaji djeca su počinula i na putu od Dujmovače do Splita, u predjelu *Kmana*, gdje je izgrađena spomen kapela Sv. Duje od *Kmana*.

Duž Jadrana splitskom je zaštitniku bila posvećena benediktinska opatija nad Senjom, benediktinski i franjevački samostani na otoku Pašmanu, ženski benediktinski samostan u Trogiru, crkva u Dubrovniku i ona kod Perasta. Jedna se glavica blizu Luke na zadarskom otoku Vrgadi naziva *Kapelica*, ali i *Sudujam*, što upućuje na postojanje nekadašnje kapelice Sv. Dujma. Na drugoj obali Jadrana ime Sv. Duje (*San Dommino*) nosi najveći od otoka *Tremita* kod Monte Gargana. Na *Tremitima* je i crkva

posvećena Uznesenju Marijini i Sv. Dujmu, kao i splitska katedrala. Prema predaji u 7. st. dio bjegunaca iz Salone sklonio se na ovo mjesto donoseći sa sobom i kult Sv. Dujma.³

Kontinuitet proslave blagdana Sv. Duje od kasnog srednjeg vijeka do danas potvrđuje njegovu izuzetnu važnost i duboku ukorijenjenost u kompleks splitske pučke kulture. Već splitski statut iz 1312. god. donosi podatke o proslavi tog blagdana; o svečanim crkvenim obredima i o veoma živoj trgovini. U njemu se navodi obavezno slavljenje blagdana, te se određuje da je "... svako ognjište u gradu Splitu dužno napraviti jednu voštanicu ili bar svijeću i s komunalnom voštanicom početi svečano u rečenu crkvu Sv. Dujma" (knj.I, gl.I). Statut, nadalje, dopušta tri dana prije i poslije blagdana slobodni pristup u grad, te slobodnu trgovinu građanima i strancima. U cilju što mirnije proslave svetkovine određuje se za moguće nereda dva puta veća kazna od uobičajene (Cvitanović, 1985).

Mletačka vlast 1515. god. potiče ponovno oživljavanje sajma koji je opao zbog ratnih prilika uzrokovanih prodorom Turaka, a 1644. god. ista dokida, u ima javne štednje, toškove svečanosti za regate, plesove i viteška natjecanja.

Naročito svečano blagdan je proslavljen 1770. god., kada su se prenijele svečeve moći iz priješnjeg u novi oltar splitske katedrale. Pripreme su vršene godinama ranije; narudžba novog oltara, popločavanje Peristila, izvedba puta za pristup okolnoga stanovništva, te popravak ulica kojima će proći procesija. Svečanosti su trajale cijeli tjedan, a kulminirale su u velikoj procesiji priređenoj 10. svibnja. Zbog izuzetna događaja procesija se brojem sudionika i njihovim slijedom razlikovala od uobičajene. Za popularnu zabavu na Pjaci je bila postavljena lutka koja je pozdravljala publiku i poput fontane lijevala vino.⁴

U nekim opisima proslava Sudamje⁵ iz 19. st. spominju se raznovrsne društvene igre; utrke mladića, igra *kukanja* i *alka*, te narodni plesovi, vatrometi i regate. Sudamja iz 1935. god. opisana je kao naročito živi sajam s mnogobrojnim šatorima i dućanima, najraznolikijim igrama i zabavama. Najpopularnija igra u ovom stoljeću bila je *tombula*, igra na sreću, koja se javno igrala na Rivi, a kojom se obično završavala Sudamja.

Sve do drugoga svjetskoga rata crkvena se procesija održavala po utvrđenom ceremonijalu. Na čelu povorke išli su odabrani učenici i profesori, zatim članovi raznih crkvenih redova i samostana, kanonici kaptola sa svetačkim figurama, te splitski biskup u ornatu pod baldahinom sa srebrnom bustom Sv. Duje. Iza baldahina išao je gradonačelnik s općinskom i kotarskom upravom. Uz činovnike procesiju je pratilo mnoštvo naroda u svečanim nošnjama. Cijelu povorku nadgledao je glavni redatelj - svećenik kaptola koji je nosio dugački štap sa srebrnom figuricom patrona (Radica, 1985:341).

Dokumentarni filmski zapis o procesiji u čast Sv. Duje snimio je 1911. god. Josip Karaman, pionir filma u Hrvatskoj. Ivo Tijardović je svečanost Sudamje, kao najpopularnijeg oblika gradske zabave interpretirao 1928. god. u završnom činu operete *Splitski akvarel*.

Nakon drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji su se namjerno zanemarivali i onemogućavali vjerski praznici, što je značilo i zatiranje tradicijskih svečanosti, ali se blagdan Sv. Duje u Splitu ipak nije sasvim ugasio. Crkvena se procesija svela na reduciranu varijantu sa simboličnim kruženjem oko katedrale ili na trgu pred njom, a cjelokupni se blagdan održao kao tradicija trgovanja. Transformacija Sudamje dovela je potkraj 80-tih godina do pretvaranja sajma u početak sezonskog turističkog trgovišta (Vujnović, 1989).

Kad je Etnografski muzej u Splitu 1988. god. postavio izložbu *Običaji na Fjeru Sv. Duje - Sudamja - nekad i sad* pojedini općinski funkcionari negodovali su organizatorima zbog prenatrpanosti crkvenog karaktera prezentiranoga običaja. Već 1991. god. priređena je, u suradnji više splitskih muzeja, izložba *Sv. Dujam i njegov blagdan kroz stoljeća*. Brojnost posjetitelja, pomoć crkvenih i općinskih tijela, kao i prisutnost u medijima, potvrdila je izuzetnu važnost i zanimanje javnosti za ovu izložbu, bez obzira na prezentirane sakralne sadržaje.

Te 1991. god. Sudamju je, kao blagdan Sv. Duje zaštitnika grada Splita, valjalo proslaviti naročito svečano i u nekadašnjem "originalnom" obliku. Detaljnim pripremama, kako za crkveni tako i za pučki dio blagdana, u cijelome se gradu organizirano stvarala atmosfera nadolazeće *fjere*. Po pravilima tradicionalnoga ceremonijala crkvena se procesija trebala kretati ophodom kroz staro gradsko središte. Umjesto toga, zbog vremenskih neprilika, na Peristilu pred katedralom održana je samo svečana misa. Sudionici su potvrdili da se radilo o izuzetnom vjerskom događaju, bez obzira na nedostatak prostora za sve koji su željeli prisustvovati i na neprestanu kišu. Planirana *tombula* na Rivi nije se mogla održati u zakazano vrijeme, iz istih razloga, pa je prebačena u prvu nedjelju nakon 7. svibnja.⁶

Program proslave Sv. Dujma i Dana Splita od 4. do 10. svibnja 1991., kojim poduzeće "Dalmacijaturist" upućuje čestitke svim vjernicima i građanima Splita, govori o obnovljenoj i moderniziranoj svetkovini. Program obuhvaća mjesto i vrijeme održavanja različitih sportskih priredbi, crkvenih manifestacija, izložbi, koncerata, plesova i igara. Posebno su izdvojene mise i propovijedi, te otvaranje rake Sv. Dujma, u sklopu *trodnevnice* što prethodi završnoj procesiji. Nekoliko dana prije blagdana Skupština općine proglašava 7. svibnja kao Dan Splita prazničnim, neradnim danom i zakazuje svoju svečanu sjednicu. Tih se dana u opticaju pojavljuje stilizirani lik sveca na službenom grbu grada. Ime gradskog patrona, po uzoru na dubrovački primjer, predlaže se za naziv novog broda splitskog brodogradilišta. Novinsko poduzeće *Slobodna Dalmacija* objavljuje koloriranu naslovnu stranicu svoga dnevnog tiska, koristeći novu tiskaru s najsuvremenijom rotacijom. U toj tehnici objavljuje edukativni *Prilog za Sudamju* (1991), u kojemu sabire popularne članke i ulomke iz dosad objavljene literature. Tu je i anketa uglednih građana, koja pokazuje zajednički stav o pozitivnosti povratka tradiciji, kao autentičnoj i duhovnoj vrijednosti. Kao i anketirani, autori članaka također su jednoglasni u odobravanju revalorizacije ovoga desetljećima zanemarivanog blagdana. Zajedničko je mišljenje da obnova proslave Sudamje znači afirmaciju dosad nedovoljno razvijenih kulturnih i društvenih vrednota. Izdvojila bih mišljenje don Ivana

Cvitanovića, koji za razliku od spomenutih općih stavova, naglašava važnost mitskog aspekta običaja objašnjavajući da ponavljanjem obreda postajemo suvremenici pradogađaja.

Praksu titulara poznaje već mediteranska antika, a od nje je preuzima kršćanstvo. U 4. st. počinju se masovno graditi sakralni prostori posvećeni pojedinim misterijama iz života Krista ili Bogorodice ili pak uspomeni pojedinih mučenika, pa se ove posljednje često zovu *memoria* - spomen sjećanje ili *martyrium* - svjedočanstvo, mučeništvo (Badurina, 1979).

Kult kršćanskih svetaca i velikomučenika razvijen je i u zapadnom i u istočnom kršćanstvu, čime su se obje crkve prilagodile prijašnjim narodnim vjerovanjima. U svijest običnoga puka znatno je lakše prodirala ideja o zaštitniku čije se tijelo nalazi u katedrali, nego ona o nevidljivom i dalekom božanstvu s kojim nije bilo prisnosti lokalnoga sveca. Ovdje je narodni utjecaj odredio odnos svećenstva prema čudima sveca kojega je crkva odabrala i kanonizirala. Tako je kult svetaca postao neodvojivim dijelom religioznoga života srednjovjekovnog društva. Posebno poštivanje sveca uvijek je zahvaćalo određeni areal; gradove ili cijela područja pretežnoga utjecaja i zaštite (Gurevič, 1987).

Blagdan sveca zaštitnika oduvijek je bio popraćen posebno naglašenim liturgijskim svečanostima, te onim paraliturgijskim i folklornim. Procesija s likom ili relikvijama titulara je pučko-liturgijska manifestacija kojom se naglašava pripadnost titularu. Između liturgije i pučke pobožnosti trajno je postojao dijaloški odnos i težnja za međusobnim dopunjavanjem. Pučka je pobožnost sa svoje strane obogaćivala liturgiju mnogim pojedinostima, ali se istodobno i sama razvijala u određenoj ovisnosti od nje (Škunca, 1981:38).

Kako se arhaična pretkršćanska tradicija stapala s kršćanskim ritualima, to je prihvaćanje pojedinih patrona značilo postepenu zamjenu starih svetkovina u vremenu važnih vegetativnih razdoblja (Čulinović - Konstantinović, 1989:160). Štovanje Sv. Duje kulminira proslavom na početku mjeseca svibnja, s kojim započinje izrazito toplo, "ljetnje" vrijeme, tipično za ovo podneblje, bez obzira na sezonsku podjelu godine. Sudamja je tako svečanost početka kojom se blagdan zemlje podudara s buđenjem mediteranskog duha nakon zimskoga zatišja.

Priobalno dalmatinsko područje do danas njeguje tradiciju svetaca zaštitnika gradova (npr. u Dubrovniku Sv. Vlaho, u Zadru Sv. Donat, u Trogiru Sv. Ivan itd.). Početke proslave splitskoga patrona treba tražiti u vremenu prijenosa kostiju Sv. Dujma iz Salone u Split (7. ili 8. st.). Iako je ovaj biskup umro 10. travnja, dan proslave je, zbog pomičnosti Uskrsa, pomaknut na 7. svibnja (Božić - Bužančić, 1983).

Sudamja u Splitu, kao centru srednje Dalmacije, uglavnom ponavlja u velikom opsegu sadržaje sličnih crkvenih sajmova u manjim priobalnim i otočkim naseljima, te u selima unutrašnjosti.⁷ Budući da se Split uglavnom povećavao višestoljetnim useljavanjima okolnoga stanovništva, to i ovaj običaj obuhvaća različite sadržaje nastale

prožimanjem urbanih i ruralnih kulturnih elemenata, što je i općenito obilježje kulturne slike ovoga grada.

Fjera Sv. Duje, kao izraz štovanja sveca zaštitnika grada Splita, tipična je manifestacija pučke pobožnosti, te je kao sakralna i profana svečanost dio crkvene i pučke kulture. Stoga se, poput drugih sličnih pojava, ne može izolirano promatrati unutar samo jednoga kulturnog konteksta. Crkvena procesija i trgovački sajam, kao dva osnovna momenta blagdana, pokazuju prožimanja liturgijsko-religioznih i pučko-folklornih elemenata. Može se pretpostaviti da je srednjovjekovni institucionalni aspekt običaja univerzalna okosnica koja se postepeno obogaćivala folklornim elementima, što su ga oblikovali i definirali prema lokalnim, tradicijskim specifičnostima. Danas se uz duhovno - transcendentno značenje blagdana Sv. Duje, može govoriti o njegovom rekreativno-zabavnom, ekonomskom i političkom karakteru.

Najnovija revalorizacija značenja Sv. Duje za grad Split potvrda je aktualne rehabilitacije vjerskoga života, kao političke tendencije. Potkraj 80-tih godina, nakon razdoblja dekristijanizacije, dolazi do oživljavanja tradicionalnih simbola, nacionalnih mitova i rekristijanizacije (Rihtman-Auguštin, 1990). Brze i izrazite promjene posljednjih godina u odnosu splitske sredine prema svome svecu zaštitniku, bile su moguće upravo zbog njegove duboke ukorijenjenosti u tradicijsko naslijeđe ovoga područja. Tako se ponovno oživljavanje lika Sv. Duje i proslave njegova blagdana iskazuje kao svojevrsni povratak izgubljenom identitetu grada Splita i oslobađanje potisnutih kolektivnih navika.

Dok se pučka pobožnost u bivšem ateističkom režimu tumačila kao zaostavština nazadne prošlosti, današnja je demokratska strujanja u Hrvatskoj otkrivaju kao izrazitu tradicijsku vrijednost. Tako se u društvenom procesu popularizacije pučke pobožnosti i najnovije štovanje Sv. Duje u Splitu uklapa u opći trend nacionalnih identifikacija.

BILJEŠKE

- ¹ Ovaj podatak prenesen je iz članka Željka Rapanića "Dujam - zaštitnik Splita", objavljenim u "Prilogu za Sudamju" (1991), na str. 5.
- ² Ovaj povijesni pregled likovnih prikaza Sv. Duje korišten je iz članka Krune Prijatelja "Lik Sv. Dujma u umjetnosti", u "Prilogu za Sudamju" (1991), na str. 8. Koliko mi je poznato ovakav pregled dosad nije znanstveno publiciran.
- ³ Cjelokupni pregled toponima i sakralnih mjesta posvećenih Sv. Dujmu korišten je iz članaka Perislava Petrića "Svetačko nazivlje" i "Od Domnija do Sudamje", objavljenima u "Prilogu za Sudamju" (1991), na stranicama 6 i 4.
- ⁴ Svečani događaj opisao je suvremenik Julije Bajamonti. Dok 1767. god. objavljuje u Veneciji djelo "Storia di San Doimo primo vescovo di Salona", već 1770. izlazi i njegov opis svečanosti prijenosa moći Sv. Dujma, s posvetom gradu Splitu. Kao dodatak objavljuje, iste godine, i libreto opere-oratorija "Prijenos Sv. Dujma".

Etnografski muzej u Splitu posjeduje njegov tekst pod naslovom "Memoria della translazione di San Doimo Solemnizzata nell'anno 1770.", izdan u Splitu 1870. godine.

⁵ U katalogu izložbe "Sv. Dujam i njegov blagdan kroz stoljeća" Arsen Duplančić je priredio kronološki izbor opisa proslave Sudamje, koristeći se različitim izvorima.

⁶ Budući da je zanimanje za ovu igru bilo veliko, tombola se ponovo organizirala na istome mjestu, u sklopu proslave Dana državnosti Hrvatske.

⁷ U prioblanom području to su tzv. *fjere*, a u selima Dalmatinske zagore *derneci*.

LITERATURA

Badurina, Anđelko: Titular, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Liber-Kršćanska sadašnjost-Institut za pov.umj., Zagreb, 1979, str. 565-566.

Bajamonti, Julije: Nastavak povijesti Sv. Dujma..., u: ur. Duško Kečkemet, *Zapisi o gradu Splitu*, Marko Marulić, Split, 1975, str. 247-266.

Božić-Bužančić, Danica: Sudamja (Sajam Sv. Duje) u Splitu kroz stoljeća, *Kulturna baština* 14, Split, 1983, str. 102-114.

Cvitanić, Antun: *Statut grada Splita 1312. godine - srednjovjekovno pravo Splita*, Književni krug, Split, 1985.

Čulinović-Konstantinović, Vesna: Sveci, patroni i simboli, u: *Aždajkinja iz Manite drage*, Logos, Split, 1989, str. 160-167.

Grgić, Marijan: Dujam-sveti, u: ur. Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Liber-Kršćanska sadašnjost-Institut za pov.umj., Zagreb, 1979, str. 211.

Gurevič, Aron: Seljaci i sveci, u: *Problemi narodne kulture u srednjem veku*, Grafos, Beograd, 1987, str. 70-129.

Katalog izložbe *Sv. Dujam i njegov blagdan kroz stoljeća*, Muzej revolucije, svibanj 1991, Split.

Kečkemet, Duško: *Dekoratívna skulptura zvonika splitske katedrale*, Starohrvatska prosvjeta, Zagreb, 1963.

Marin, Emilio: Biskupi Venantius, Domnio i Primus, u: *Starokršćanska Salona*, Latina et Graeca, Zagreb, 1988, str. 24-27.

Novak, Grga: *Povijest Splita I*, Matica hrvatska-Pododbor, Split, 1957.

Prilog za Sudamju, *Slobodna Dalmacija* od 7.05.1991, Split.

Radica, Branko: Sudamja, u: *Split i Salona*, Logos, Split, 1985, str. 337-349.

Rihtman-Auguštin, Dunja: *Metamorfoza socijalističkih praznika, Narodna umjetnost* 27, Zagreb, 1990, str. 21-32.

Škunca, Bernardin: *Štovanje Isusove muke na otoku Hvaru, Crkva u svijetu*, Split, 1981.

Vujnović, Renata: *Fjera Sv. Duje-Sudamja nekad i sad, Etnološka tribina* 12, Zagreb, 1989, str. 51-63.

SAINT DUJAM - PATRON OF SPLIT

Summary

The paper is divided into two parts. In the first, the author presents some information about St. Dujam, the patron saint of Split (situated in Dalmatia, a region of Croatia). According to the legend the saint lived in the first century and was a disciple of St. Peter the Apostle. The archeological findings, however, have proved that he was a contemporary of the emperor Diocletian. After having converted a great many people to Christianity, he was executed in 304.

In the second part of the paper the author gives evidence of the celebration of St. Dujam's day, recorded for the first time in the Statute of Split in 1312. From the very beginning the celebration was characterized by two main events - solemn church rites and by lively trade. Between the World War II and the end of the eighties it was reduced mainly to trading. In 1991 it was again organized in its more ancient form, with a solemn procession and other already forgotten elements.

The author concludes that St. Dujam's fair is a typical example of similar church fairs held in other coastal towns and villages. It is both a religious and a profane festival, a part of ecclesiastic as well as of profane culture. The last year's revival of its celebration is yet another confirmation of the contemporary revival of religious life in new political circumstances in Croatia.